

Ennyit szándékoztam elmondani az 1984-es politikai napisajtó nyelvéről. Tudom, hogy sok dolog kimaradt rövid ismertetésemből, hiszen még több műfajt és nyelvhasználati sajátosságot lehetne előhozni e szigorú normarendszerekből, mint amennyiről én szóltam. Műfaji tipologizálásra vár, illetve nyelvhasználati vizsgálatra a *szocialista életkép, a gyárlátogatásról írott gesta*, a különböző szocialista művészetkritikai műfajok stb. Érdemes lenne külön foglalkozni a tipográfiával, képszerkesztéssel, illetve a címadás sajátosságaival is.

Legközelebb 1989 sajtónyelvét fogom vizsgálni.

* * *

Az idézetek a következő lapszámokból származnak:

1. Népszabadság 1984. okt. 4. (3. p. Nagygyűlés az NDK megalakulásának évfordulóján – Faluvégi Lajos beszéde, MIT)
2. Nsz. 1984. okt. 3. (3. p.)
3. Nsz. 1984. okt. 2. (3. p. Vármai Ferenc: Nincs más út)
4. Uo.
5. Nsz. 1984. okt. 2. (3. p.)
6. Uo.
7. Uo.
8. Uo.
9. Nsz. 1984. dec. 20. (4. p. MTT-hír)
10. Nsz. 1984. okt. 3. (2. p. MTT-hír)

Kísértetjárás

Két vagy akár több szó nyelvtanilag megszerkesztett kapcsolatát minden nyelv, így anyanyelvünk is gyakran használja egyes jelentéstartalmak megnevezésére. Ha azt halljuk például, hogy valaki előadást tart a mezei nyúlról, akkor az *előadást tart* és a *mezei nyúl* szókapcsolatokat olyan szerkezeteknek kell fölfognunk, amelyek egy bizonyos tevékenységet, illetőleg egy bizonyos állatot jelentenek. Vannak olyan állandó szókapcsolatok is, amelyek mondatnyi terjedelműek. Ezek gyakran idézetek, vagy idézeteknek hatnak. Efféleket főleg irodalmi művekből, jeles emberek mondásaiból használ fel a beszélő. A szakirodalom szállóigéknek hívja az ilyen állandó szókapcsolatokat. Felhasználásuk során az irodalmi, történelmi, politikai vagy egyéb ismereteink háttere adja hatásukat, kifejezőerejüket; például: *Nyelvében él a nemzet. A kocka el van vetve.*

Tulajdonképpen a szállóigék közé tartozik a *Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete* nyelvi alakulat is, amely az 1848-ban megjelent Kommunista Kiáltványból származik, annak lelegejéről, Marx és Engels tollából. E szállóigévé vált idézet természetesen a politikai élet nyelvében szokott volt leginkább előfordulni. Az elmúlt évtizedeket megélt olvasónak bizonyosan magának is számos emléke van erről és még számos, az úgynevezett mozgalmi zsargonban virágzó (meg burjánzó) szókapcsolatról, frazeológiai egységről.

A szóban lévő szállóige – mint minden más társa – többnyire a maga természetes stíluskörnyezetében bukkan föl. Azután pedig egyre-másra átkerül(het) más stílusrétegbe, illetőleg jelentésvonatkozásba. Ez még a szokásos használat: „Kísértet járja be Európát: a visszarendeződés kísértete” (Élet és Irodalom. 1989. június 9.), ámbár ebben is látható, hogy az eredeti szállóige csupán a mondanivaló bizonyos keretét szolgál. Ugyanígy ebben a példában: „[...] újból kísértet járja be Erdélyt – nem az elvetett kommunizmusé, hanem amit úgy hívunk: »csauszizmus«” (Magyar Nemzet. 1990. január 29.). Hasonlóképpen az eredeti szerkesztmény jelentéstartalmának egy része (‘valami elterjed valahol’) mutatkozik ebben az átfogalmazványban: „Ismét kísértet járja be Európát, ezúttal a negyedik birodalom kísértete” (Magyar Nemzet. 1990. január 30.). Természetesen a jelentéstartalmak módosulása mellett az eredeti szállóige érzelmi-hangulati ereje is változik némiképpen, de ebből azért megmarad

minden, a kísértetjárással kapcsolatos hiedelmekre jellemző vonás. S talán éppen ez hat elsősorban itt: „Kísértet járja Lengyelországot: a számítógépesítés kísértete” (Valóság, 1987. március).

A szállóige gyakori használata során mind az eredeti jelentéviszonyok, mind pedig az érzelmi-hangulati együttjárók némiképp változnak, gyengülnek. A grammatikai szerkezet is alakulhat valamelyest. Mindezek által is nyílik a lehetőség az állandó szókapcsolat megváltoztatására. Ezt a változtatást a magyar *kísértet* és *kísérlet* szavak egy tőről való fakadása ilyenképpen alakította egy újságcikkben: „Kísérlet járja be az országot, pontosabban négy megyét – a kétszínű közigazgatás kísérlete” (Magyar Nemzet, 1988. január 16.), egy másik példánkban az eredeti nyelvi alakulatnak megvan a témaazonossága: „[...] kísérlet járja be Európát, Ázsiát és más földrészeket is – az emberibb arculatú szocializmus kísérlete” (Élet és Irodalom, 1987. május 22.).

A különféle kísértetek és kísérletek járásának eredményeivel, következményeivel nem a nyelvészet illetékes foglalkozni, azonban a szállóige további életére még érdemes figyelmeznünk.

Büky László

Újabb kísértetjárás

Hogy az említett szállóige további életére valóban érdemes figyelmeznünk, azt egy frissebb példával bizonyíthatom. Amikor 1990. november 8-án a városi önkormányzat a Cserepes sori piac ügyében készült dönteni, a városháza elé vonuló tüntetők egyik transzparensén a következő föliratot olvashattuk:

*„Kísértet zárja be a bazárt,
a bolsevista bürokraták kísértete”*

(Délmagyarország, 1990. nov. 9. címloldal)

Úgy látszik, valóban kísértetről van szó, mely rendszeresen visszatér. Akárcsak egy valamirevaló hazajáró lélek.

H. T. T.